

мови; 3) класифікації *фразеологічних бібліїзмів* (типи фразеологічних бібліїзмів за ступенем семантичної злютованості компонентів та частиномовною співвіднесеністю; діахронічна класифікація біблійних фразеологізмів; проблема еквівалентності / безеквівалентності фразеологічних бібліїзмів; формування їхнього інтернаціонального фонду; діахронічний аспект польової структури бібліїзмів); 4) системно-структурні зв'язки бібліїзмів; реалізація аксіологічного потенціалу; 5) епідигматика бібліїзмів (дериваційні зв'язки); 6) джерела проникнення бібліїзмів в українську мову (система запозичене – споконвічне); координати динаміки біблійної лексики й фразеології; 7) лексикографічна інтерпретація лексико-фразеологічних бібліїзмів (проблема маркування; становлення української «константної лексикографії»).

У четвертому розділі «**Вербалізація релігійного складника в дискурсі (на прикладі аспектного аналізу мовотворчості Т. Шевченка і С. Руданського)**» (сс. 264–374) на широкому контекстуальному матеріалі розглянуто роль і місце теонем у вербалізації релігійних концептів (*Бог, віра, Біблія, християнство, молитва, храм, священнослужитель* в его-текстах Тараса Шевченка; *Бог, священнослужитель* у поетичному дискурсі С. Руданського) і відтворенні релігійної свідомості в художньому, епістолярному й щоденниковому дискурсах вишуканих українських мовних особистостей.

Висновки до розділів є цілком аргументованими, висвітлюють основні положення розвідки і мають істотний теоретичний і прикладний характер для сучасного мовознавства.

Аналіз досить емного фактичного матеріалу мотивував формування відповідної мети, яку, авторка вважала за доцільне, повторити двічі, що можна пояснити особливою стилістикою актуалізації, оскільки в другому випадку наявна певна деталізація, уточнення. У першому випадку варто наголосити на констатації визначальної мети: «головної мети цієї праці» в передмові (с. 17), а в іншому дещо конкретизованішої: «мети цього дослідження» в 1.1. «Теолінгвістика як дисципліна синтетичного типу. Суперечки щодо її статусу, методологічна база, об'єкт, предмет й одиниці» з виокремленням 5 завдань реалізації заявленої (↔ заявлених) мети дослідження (с. 33).

До ключових понять теолінгвістики І. Піддубна зараховує релігійний дискурс. Значення дискурсу актуалізує й назва монографії. З таким твердженням можна погодитися. У цьому разі постає питання про коректність оперування терміном *релігійна картина світу* (с. 17 і далі); див. також 'об'єкт теолінгвістики' («фіксація релігійної свідомості в мовній картині світу»), 'об'єкт власне цього дослідження' («вивя феномена біблійності в українській мові, українській мовній картині світу»), 'предмет цієї наукової роботи' («фрагментах їхніх *індивідуально-авторських мовних картин світу, ідіолектів та ідіостилів*») (курсив наш. – А. З., Ж. К-Ч.) (с. 35)). Можливо, їх потрібно дещо диференціювати чи усталити за відповідними поняттєвими просторами.

До незаперечних ознак структурного завершення монографії належить наявність «Покажчика імен» (сс. 438–446), «Післямови» (сс. 375–378)

Емність студіювання підтверджувана великим за обсягом матеріалом – 540 позицій списку літератури та 57 позицій ілюстративних джерел, додатки (12 сторінок), що візуалізують отримані результати в оптимальній для сприйняття формі. Цілком слушно є думка наукового редактора монографії Тетяни Космеди про своєчасність видання, його запитуваність у сучасному науково-лінгвістичному просторі: «Репрезентована монографія <.> буде цікава всім, кого приваблює мова релігії, біблійна інтертекстуальність, питання відбиття релігійної ментальності українців у їхній мовній картині світу, у просторі української мови загалом, своєрідність моделювання української релігійної концептосфери з її ядром та периферійними зонами, вектори її розвитку. Вона буде корисна не лише філологам, передусім мовознавцям, але й етнологам, етнографам, психологам і релігійним діячам» (с. 12). Безперечно, рецензована монографія знайде свого зацікавленого читача, оскільки проблематика дослідження цілком корелює із сучасною функційно-когнітивною (функційно-комунікативною, функційно-дискурсивною, когнітивно-дискурсивною) лінгвістичною парадигмою, що орієнтована на студіювання номінативно-екзистенційного простору людини. Монографія написана доступно, охоплює надзвичайно емний вимір аналізу науково-теоретичної і науково-прикладної літератури, виконана на перетині сучасних гуманітарних наук, що охоплюють духовний простір.

Анатолій Загнітко,
Жанна Краснобаєва-Чорна

КОНЦЕПЦІЯ ПОЛЬСЬКИХ ПРИЙМЕННИКІВ ТА ЇХНІХ ЕКВІВАЛЕНТІВ: ДОСВІД ЛЕКСИКОГРАФУВАННЯ

Рецензія на книгу: LACHUR CZESŁAW. POLSKIE PRZYIMKI WTÓRNE I JEDNOSTKI O FUNKCJI PRZYIMKOWEJ W UŻYCIU REALNYM. MATERIAŁY DO SŁOWNIKA (W ZESTAWIENIU Z JĘZYKIEM ROSYJSKIM). Tom 1: a conto – oprócz. Kępa – Opole: Wydawnictwo NOWIK Sp. j., 2019. 425 s.

У межах функційно-комунікативної лінгвістики в кінці ХХ ст. – на початку ХХІ ст. увага дослідників спрямована на функції мовних одиниць, типи міжчастиномовних переходів, закономірності граматикизації у різних мовах. Слов'янські мови в цих аспектах дають багатий і надзвичайно цікавий матеріал для дослідження, зокрема і зіставного.

Особливе місце серед праць із функційно-комунікативної лінгвістики, виконаних на матеріалі слов'янських мов, посідає цикл досліджень відомого польського лінгвіста Чеслава Ляхура, присвячений вторинним прийменникам польської мови. Рецензовані матеріали до словника вторинних прийменникових одиниць і комплексів у

функції приєднання постали як результат багаторічної праці лінгвіста над теоретичними проблемами статусу і закономірностей утворення польських і російських приєднаних одиниць. Після ґрунтовних теоретичних пошуків закономірним став етап лексикографічного опрацювання з урахуванням сучасних тенденцій словникарства і досвіду укладання граматичних словників подібного типу.

«Матеріали до словника...» Чеслава Ляхура – це практичне втілення вагомих теоретичних результатів, одержаних у межах виконання Міжнародного проєкту «Слов'янські приєднання в синхронії і діячності: морфологія і синтаксис», у якому з 2001 року беруть участь лінгвісти Гродненського державного університету (м. Гродно, Білорусь, керівник – доктор філологічних наук, професор Марія Конюшкевич), Московського державного університету ім. М. В. Ломоносова (м. Москва, Росія, керівник – доктор філологічних наук, професор Майя Всеволодова), Донецького національного університету (м. Донецьк, зараз Донецького національного університету імені Василя Стуса, м. Вінниця, Україна, керівник – доктор філологічних наук, професор Анатолій Загнітко), Велико-Тирновського університету (м. Велико Тирново, Болгарія, керівник – доктор наук Гого Гочев), Білоруського державного університету (м. Мінськ, Білорусь, керівник – кандидат філологічних наук, доцент Сергій Важнік) та ін.

Найактивнішим учасником цього проєкту з польського боку став професор Чеслав Ляхур. Тому цілком закономірно, що замість традиційної передмови автора у виданні вміщено чотири вступні слова: «До питання про граматику вторинних приєднань» Майї Всеволодової, «Грамматика приєднання в мовному просторі» Анатолія Загнітка, «Погляд на опис категорії приєднання» Марії Конюшкевич і «Міжнародний проєкт “Слов'янські приєднання” – нова оригінальна теорія сутності й функціонування слов'янських приєднань» Гого Гочева, у яких розкрито теоретичні засади проєкту, заакцентовано концептуальні положення, а також результати вивчення приєднань та їхніх еквівалентів, отримані на матеріалі російської, української, білоруської і болгарської мов відповідно (с. 11–28).

Макроструктура рецензованих матеріалів до словника є цілком продуманою. Видання побудоване так, щоб запропонувати не тільки багатий і ретельно опрацьований лексикографічний матеріал (с. 85–425), а й увести читача до широкого кола проблем функційної граматики слов'янських мов. Стисло, але водночас глибоко висвітлено питання про статус приєднання як особливої службової частини мови і про еквівалент (аналог) приєднання (див. праці Майї Всеволодової, Марії Конюшкевич, Анатолія Загнітка та ін.), механізми переходу до класу приєднань, багатовимірність класифікації вторинних приєднаних одиниць (за структурою, кількістю компонентів, за первинним частинимовним статусом компонентів, за семантикою (типом і підтипом виражених семантико-синтаксичних відношень), за типом керування, за статусом (функційним навантаженням і под.), джерела поповнення приєднаних систем (типи лексем, здатні виступати у функції приєднання), парадигму приєднаних одиниць, досвід лексикографічного опису приєднань у польському мовознавстві та ін. (с. 29–72).

Після викладу теоретичних принципів дослідження приєднаних одиниць уміщено бібліографію (с. 73–82), список скорочень (с. 83), список джерел польського ілюстративного матеріалу і список джерел російського ілюстративного матеріалу (с. 83–84). З урахуванням сучасних досягнень лексикографічних і корпусних досліджень ілюстративний матеріал дібрано з репрезентативних джерел: авторитетних словників, Національного корпусу польської мови (www.nkjp.pl) і Національного корпусу російської мови (www.ruscorpora.ru), що в поєднанні з виваженим теоретичним підходом і ретельно опрацьованою структурою словникової статті забезпечує запропонованій словниковій кваліфікації приєднаних одиниць надійність і вірогідність.

Рецензовані матеріали – це словник інтегрованого типу, що є своєрідним поєднанням елементів граматичного, тлумачного, перекладного (двомовного) словника і словника синонімів.

Структура словникової статті охоплює польську реєстрову одиницю; вказівку на іменниково-відмінкову форму слова, з якою сполучається приєднання, подану у квадратних дужках; описове пояснення її семантики; за наявності – приєднання-синоніми; ілюстративний матеріал із наведенням джерела у круглих дужках. Нижче з абзацу запропоновано російський відповідник з усіма аналогічними характеристиками.

Саме зіставний аспект вважаємо незаперечною перевагою запропонованої праці, оскільки кінцевою метою Міжнародного проєкту «Слов'янські приєднання в синхронії і діячності: морфологія і синтаксис» є зіставлення приєднаних одиниць у різних слов'янських мовах, простеження спільних і відмінних тенденцій, що стосуються не тільки кількості виявлених одиниць, але й їх семантичного наповнення, функційного навантаження, парадигматичних можливостей, потенціалу щодо виникнення нових приєднаних одиниць і под.

Лексикографічний матеріал у цій площині може як підтвердити вже відомі теоретичні положення, так і дати поштовх до нових теоретичних висновків. Зокрема, привертає увагу значний потенціал первинних приєднань в утворенні вторинних одиниць, наприклад, польські приєднання *do, na, o, od, z* та ін. та їхні російські еквіваленти вжито у складі цілого ряду вторинних приєднаних одиниць. Цікавим видається спостереження, що російські приєднанні одиниці досить часто утворюють розлогіший синонімічний ряд, ніж польські відповідники (зокрема, у словниковій статті *koło* вказано як синоніми *w pobliżu, około*, російська ж одиниця *около* має синоніми *подле, в районе, близ, возле, рядом с, рядышком с, поблизости, поблизости к, поблизости от* (с. 181–182); пор. польська одиниця *łącznie z – razem z*, російська одиниця *считая с – совокупно с, совместно с, не исключая, с учётом, вкупе с, вместе с, включая, в сочетании с, в корреляции с, в комплексе с, в ансамбле, в совокупности с* (с. 199), польська одиниця *na uzupelnienie* (подано без синонімів), російська одиниця *в дополнение – в дополнение к, в дополнение с, в пополнение, в добавок к, в пандан, в пандан к, в пандан с, сверх, помимо* (с. 335–336) та ін. Водночас виникає враження, що російські приєднанні одиниці є семантично вужчими і мають стильову маркованість, що, безумовно, потребує подальшої перевірки на мовному матеріалі й коментування дослідника.

Важливою лексикографічною проблемою є багатозначність прийменникових одиниць. Такі прийменники відбито у вигляді різних словникових статей (наприклад, *mimo*¹ зі значенням допусту, *mimo*² з просторовим значенням (с. 203–204)) передусім тому, що вони мають різну синонімію і нетотожні відповідники в іншій мові.

Загалом варто відзначити високий науковий рівень прийменникової концепції Чеслава Ляхура, її викінченість, зумовлені загальним спектром й актуальністю поставлених проблем, їхньою ємністю й функційним простором, виразним прикладним спрямуванням.

Глибоке проникнення у складний механізм переходу різних частин мови до класу прийменників, вдумливе осмислення різних типів прийменникових еквівалентів, ретельність і послідовність в опрацюванні словникових статей, справжнє занурення в матеріал польської і російської мов покликані розкрити закономірності вживання вторинних прийменникових одиниць і комплексів у функції прийменника, що засвідчує значущість дослідження Чеслава Ляхура для подальших студій із функційно-комунікативної граматики, зіставної лінгвістики й лексикографії.

Без сумніву, рецензовані матеріали до словника будуть корисними не тільки науковцям, але й перекладачам, а також усім, кого цікавлять проблеми граматики слов'янських мов. З нетерпінням чекаємо виходу другого тому цього непересічного видання.

Анатолій Загнітко,
Ганна Ситар

АСПЕКТУАЛЬНИЙ ПОГЛЯД НА ПСИХОТИП МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ: ІНТЕНЦІЇ ДИСКУРСИВНИХ СЛІВ

Рецензія на книгу: Космеда Т., Олексенко О., Павлова І. *Семантика і прагматика дискурсивного слова та його потенціал для діагностики психотипу мовної особистості: аспектуальний опис* / за наук. ред. проф. Т. Космеди. Вінниця–Познань–Харків: Харківське історико-філологічне товариство, 2019. 308 с.

В анотації до рецензованої монографії наголошено на охопленні «розгляду окремих аспектів теорії і практики дискурс-лінгвістики, теорії мовної особистості, психолінгвістики» з послідовним з'ясуванням особливостей і тенденцій функціонування дискурсивних слів і виразів у побутовому, науковому, художньо-поетичному й художньо-драматургічному дискурсі. Заявлене повністю зреалізовано в структурі монографії, що містить традиційну передмову (автор Т. Космеда (сс. 7–14), відповідні розділи (чотири), післямову (автор Т. Космеда, сс. 269–272), список використаної літератури (сс. 273–296), список джерел ілюстративного матеріалу (сс. 299–302), список лексикографічних джерел (сс. 297–299). Вигідно доповнює цілісність виконаного студіювання «Покажчик імен» (сс. 303–307), що охоплює увесь перелік власних імен, пов'язаних з аналізованими дискурсивними практиками. Чи потрібно було б розмежувати власні імена, пов'язані з цитованими ілюстративними матеріалами, і ті, на яких часто покликаються автори дослідження в тих чи тих резюмуваннях та узагальненнях, залишається актуальним і значущим. Напевно, це може постати об'єктом уже іншого аналізу, зорієнтованого на інтертекстуальний простір рецензованої досить цікавої монографії та розглядуваного ілюстративного простору.

Розділ 1 «Теоретичні засади дослідження дискурсивних слів та специфіка їхнього функціонування в різних видах дискурсу» (автор Т. Космеда (с. 13–76) охоплює студіювання дискурсоцентричної парадигми О. Потебні, визначення статусу дискурсивного слова в концепції О. Потебні, а також розгляд дискурсивного слова та виразів у художньому тексті. Такий підхід уможливив: а) аналіз дискурсивного слова у драмі І. Котляревського «Наталка Полтавка»; б) визначення своєрідності вияву дискурсивних слів у поезії Михайла Стельмаха; в) кваліфікації дискурсивних слів як ядра комунікативної стратегії мовної особистості, розкриття типових дискурсивних слів як ознаки комунікативної компетенції мовної особистості Івана Франка із зосередженням уваги на «живому» мовленні Майстра. До цього потрібно додати спробу розкрити дискурсивні слова як властивість урбанолекту, де з оперттям на студіювання Є. Степанова (Степанов Є. М. Російське мовлення Одеси. Одеса : Астропринт, 2004) пунктирно прокоментовано дискурсивні слова в мовленнєвому просторі Одеси. Звичайно, сучасний урбаністичний вимір вимагає свого розлогого огляду з послідовним диференціюванням містечкового та мегаполісного аспектів, до цього потрібно також додати закономірності функціонування урбанолектів середніх міст. Запропонований розгляд постає надзвичайно актуальним для визначення статусу окремих слів і виразів як ідентифікаторів того чи того урбанолекту.

У розділі 2 «Прагматика, семантика й функції числівника в поетичному мовленні українських шістдесятників» (автор І. Павлова, сс. 77–200) запропоновано послідовний аналіз числівника у філософському, мовному та дискурсивному вимірах, спробою розкриття глибинних нашарувань пам'яті в числівнику (2.1.1. Числівник як наслідок граматики лінгвофілософської категорії кількості, сакралізації та містифікації числа), визначення статусу числівника у кваліфікаційних моделях класичного й сучасного мовознавства. Такий підхід уможливив характеристику природи числівникового значення та встановлення особливостей його репрезентації в тлумачних словниках. Теоретичні узагальнення кваліфікації природи числівника стали оперттям для заглиблення в художньо-поетичне тло і розкриття числівника та його похідних як маркерів ідіолекту та ідіостилу мовної особистості шістдесятників, хоча в межах розділу значну частину відведено власне теоретичним міркуванням про числівник,